



Hoopvol pionieren voor een nieuw paradigma

Hoe kunst en cultuur zorg en
welzijn verrijken

Voorwoord

“Samen cultuur borgen.” Zo heet de propositie die de VNG in 2024 uitbracht, met als vertrekpunt dat cultuur verbindt, verrijkt en een bron is van ontplooiing, educatie én plezier. Cultuur is niet alleen in zichzelf van onschatbare waarde, ze heeft ook betekenis voor domeinen als zorg en welzijn, draagt bij aan gezond leven en kansengelijkheid, en geeft kleur aan toerisme en ruimtelijke omgeving.

Die domeinoverstijgende verbinding vindt al in veel gemeenten plaats. Samen met het Landelijk Kenniscentrum voor Cultuureducatie en Amateurkunst (LKCA), bezochten we zes initiatieven die werk maken van de verbinding tussen kunst en cultuur en zorg en welzijn. U vindt ze gebundeld in deze publicatie. Stuk voor stuk zijn het krachtige voorbeelden van hoe beleidsmedewerkers en professionals kunst en cultuur inzetten voor mensen die vanuit gemeenten zorg, begeleiding of ondersteuning nodig hebben. De bezochte gemeenten – Alkmaar, Amsterdam, Gorinchem, Groningen, Noordoostpolder en Houten – staan hierin niet alleen. Ook op veel andere plekken in het land werken beleidsmedewerkers en cultuurprofessionals aan het versterken van deze verbinding. Daarom is het belangrijk dat de beschikbare kennis wordt gedeeld.



Ad Warnar

Ad Warnar, directeur-bestuurder van LKCA, geeft aan: ‘Wat deze interviews duidelijk laten zien is dat voor mensen in alle levensfasen cultuur een belangrijke rol speelt voor hun fysieke en mentale gezondheid – iets wat ook uit onderzoek blijkt. Zo bleek uit het rapport ‘Kunst als Verwondermiddel’ door LKCA in samenwerking met iPH (Institute for Positive Health) dat actieve cultuurparticipatie positief samenhangt met alle dimensies van Positieve Gezondheid. Jongerenwerk waarin ruimte is voor cultuur kan de veerkracht van jongeren vergroten. En actieve cultuurparticipatie

waarbij ouderen hun talenten (her)ontdekken en ontplooiën, heeft een positief effect op hun vitaliteit en gezondheid, en kan de effecten van bijvoorbeeld eenzaamheid verzachten. Het delen van de resultaten van al deze verschillende initiatieven en projecten helpt bij het versterken van domeinoverstijgende samenwerking. We kunnen zoveel leren van elkaar.’

Pionieren

Wie de interviews leest zal onder de indruk raken van het enthousiasme van alle initiatiefnemers. Het zijn gedreven personen die zich met hart en ziel inzetten om inwoners iets extra's te geven dan louter (verplichte) zorg, ondersteuning of dagbesteding. Ze zijn niet bang om de geijkte paden te verlaten, uit de bekende kokers te treden en af te stappen op collega's van andere afdelingen, organisaties of instellingen om iets te bereiken. Ze hebben de vaste overtuiging dat je samen meer kan realiseren dan in je eentje; dat verandering van zorg en ondersteuning via kunst en cultuur alleen ontstaat vanuit een gezamenlijk doel en een gezamenlijke aanpak. Gelijkwaardig, verdiepend en aanvullend.

Daarvoor is wel wat nodig. Rugdekking vanuit de eigen organisatie en bewuste keuzes van bestuur of leidinggevenden vormen een cruciale factor. Cultuurinstellingen maken bijvoorbeeld weloverwogen de afslag naar het sociaal domein omdat ze er de grote meerwaarde van inzien voor inwoners en hun aanbod willen verbreden. Zorginstellingen geven een medewerker de vrijheid om met andere partijen culturele activiteiten te ontplooiën. Wethouders cultuur en jeugd vinden elkaar in een gezamenlijke doelstelling, leggen dat vast in een meerjarenplan en borgen de domeinoverstijgende samenwerking, ook in het gemeentehuis.

Dat neemt niet weg dat vrijwel alle betrokkenen deze nieuwe werkwijze als pionieren ervaren. Soms heeft een initiatief of project een lange aanlooptijd nodig, waarbij vooral de financiering een zorgpunt is. Het blijft in vrijwel alle gevallen lastig om meerjarige bekostiging te vinden. Vaak was de Brede SPUK vanuit het Gezond en Actief Leven Akkoord (IZA/GALA) het benodigde zetje om iets van de grond te krijgen. Uitzicht op continuïteit in vooral financiering is dan ook het voornaamste antwoord op de vraag wat de initiatiefnemers nodig hebben. Het weerhoudt de betrokkenen er niet van om met vertrouwen door te gaan. Ze ervaren dagelijks de impact van hun werk, hebben er simpelweg plezier in en zien datzelfde terug bij de deelnemers van de activiteiten.

‘Een onsje welzijn is een kilo minder zorg’, zei een geïnterviewde treffend. Maar valt dat ook aan te tonen? Hoewel van alle initiatieven de resultaten veelbelovend zijn, hebben de meeste geïnterviewden moeite om de impact van cultuur op bijvoorbeeld positieve gezondheid en kansengelijkheid in cijfers uit te drukken. Liever delen ze het met verhalen; de meerwaarde van cultuur zit immers vooral in die extra verdiepende laag waardoor zorg en ondersteuning nauwer aansluiten bij wat mensen zelf willen en kunnen. Om de meerwaarde van cultuur voor gezondheid en welbevinden aan te tonen, wordt desondanks op diverse plekken onderzoek gedaan naar wat de initiatieven opleveren. Dat gebeurt door hogescholen ter plaatse, door onderzoeksprogramma’s als Arts in Health of door LKCA en Movisie. Ad Warnar: ‘Het combineren van onderzoek(smethoden) en perspectieven helpt om een zo volledig mogelijk beeld te schetsen van de meerwaarde van cultuur voor individu en samenleving. Cultuurbeoefening speelt zo’n wezenlijke rol in het welzijn van mensen, en is daarmee een essentieel onderdeel van de transitieopgave waar gemeenten voor staan: de beweging van zorg naar preventie. Het is dus ongekend belangrijk om samen kennis te blijven genereren, duiden en delen’. Achterin deze publicatie vindt u een leeslijst, opgesteld door LKCA.

Domeinoverstijgende samenwerking

Hoe precies de verbinding tussen domeinen plaatsvindt, zo maken de interviews duidelijk, verschilt overigens per situatie en – opvallend – ook per doelgroep. Waar cultuuractiviteiten voor ouderen prima het gevolg kunnen zijn van individuele doorverwijzingen (Kunst op Recept bijvoorbeeld), daar lijkt dat voor jongeren juist uit den boze. Kunst en cultuur – van muziek, dans en raps tot beeldende kunst, gaming en theater – is voor jongeren aantrekkelijk, juist omdat het níet de associatie heeft met indicaties en hulpverlening. Het open, collectieve en laagdrempelige karakter is cruciaal om hen erbij te houden. Jongeren worden er gezien om wie ze zijn en wat ze kunnen, niet om wat er individueel mis met hen is. Het is een hoopvolle paradox: het is mogelijk hét antwoord op de vastgelopen jeugdhulp, maar zodra je het als zodanig bestempelt, ben je de jongeren kwijt. Misschien wel het bewijs dat we zijn doorgeschoten in hokjes-denken, labelen en (onbewust) stigmatiseren.

De voornaamste uitdaging is om de samenwerking tussen cultuur en zorg en welzijn duurzaam te verankeren. Naast genoemde financiering kent dat



diverse andere aandachtspunten. Zo komt nog steeds veel neer op enthousiaste eenlingen. Tussen de regels door en af en toe hardop valt te lezen dat het soms achter de schermen ‘best wel houtje touwtje’ is georganiseerd. Daar komt bij dat de werelden van de samenwerkende organisaties ook erg verschillend kunnen zijn. De zorg heeft te maken met afspraken, protocollen en afgebakende verantwoordelijkheden, terwijl de wereld van kunst en cultuur meer ruimte heeft om in dialoog en luisterend organisch iets te organiseren, zonder druk van regels van buiten.

Uiteindelijk is de dieperliggende doelstelling van alle geïnterviewden om een bijdrage te leveren aan de transformatie van de wereld van zorg en welzijn, met oog voor meer preventie, positieve gezondheid en brede welzijn. Het laatste wat de betrokken professionals willen is dat ze losse culturele activiteiten organiseren, terwijl het dominante denkkader over zorg niet verandert. Een soms gehoorde reactie vanuit zorgprofessionals als ‘leuk dat jullie langs komen, dan kunnen wij wat anders doen’ zal tot het verleden moeten behoren. Dan komt de gewenste duurzame verbinding immers niet tot stand.

De initiatiefnemers en gemeenten staan er gelukkig niet helemaal alleen voor. Ad Warnar: 'Naast de kennis-, netwerk- en professionaliseringsrol die LKCA vervult en de beleidsondersteuning vanuit VNG, zijn er diverse provinciale en grootstedelijke culturele steuninstellingen die gericht advies en ondersteuning kunnen bieden. De infrastructuur van ondersteuning en kennis helpt bij het kunnen verankeren van de samenwerking van cultuur en zorg en welzijn in lokaal beleid.'

We hopen dat de weergave van de gesprekken die zijn gevoerd, u inspiratie biedt om zelf de meerwaarde van kunst en cultuur voor inwoners, via andere domeinen verder te ontdekken. Samen cultuur borgen, dat moeten we met zijn allen doen.



Veel leesplezier!

Ingrid Hoogstrate – directeur Inclusieve Samenleving VNG

Inhoudsopgave

Geïnterviewde personen 24

Literatuurlijst 25

Jongeren bloeien op bij de
creatieve werkplaats SPOT Artiance 6

Kunst en cultuur als 'medicijn' 9

Jongeren voelen zich gezien
en gehoord in Open Studio's 18

'Een onsje welzijn is een kilo
minder zorg' 15

Pionieren en verdiepen. Cultuur en
zorg komen steeds meer bij elkaar 21

Kunst aan huis brengt creativiteit
en verbinding 12

Vereniging van Nederlandse Gemeenten 5

Jongeren bloeien op bij de creatieve werkplaats SPOT Artiance

Het plezier en het ontluikend zelfvertrouwen van de jongeren spatten er van af. Bij SPOT Artiance in Alkmaar kunnen vastgelopen jongeren hun creatieve talenten ontdekken. Door te dansen, schilderen, fotograferen, kleding te ontwerpen of toneel te spelen.

Laagdrempelig maar zeker niet minder betrokken. Een mooi voorbeeld van hoe kunst maatschappelijk betekenis heeft. Hoe is het ontstaan en wat maakt het succesvol? Een gesprek met enkele enthousiaste initiatiefnemers en betrokkenen.



‘Ik werkte al 25 jaar binnen de GGZ Noord-Holland-Noord (GGZ NHN) en deed ook toneel bij Artiance, het centrum voor de kunsten in Alkmaar’, vertelt systeemtherapeut Maaïke Mathot. ‘Na een vrijdagavondvoorstelling dachten we: kunnen we dit niet inzetten voor de jongeren die via de GGZ NHN op ons pad komen?’

‘Rond dezelfde tijd klopten twee meiden bij ons aan die wel wat met toneel wilden’, zegt Hanneke Vries, organisatieregisseur bij Artiance. ‘Dat samen plantte een zaadje dat na veel brainstormen, uitproberen, mislukken en weer verder heeft geleid tot waar we nu staan: een levendige werkplaats waar jongeren weer opbloeien’.

Pioniersfase

De initiatiefneemsters benadrukken dat die lange pioniersfase noodzakelijk was. ‘Het is totaal anders dan we vanuit de GGZ NHN gewend zijn. Geen protocollen, productencyclus of indicatie met daaraan gekoppeld een geldstroom. Wel een op het oog risicovolle doelgroep, met lastig gedrag, complexe verledens en depressieve gevoelens, van wie sommigen na een behandeling moeite hebben de draad weer op te pakken. En dan willen wij handen en voeten geven aan iets wat nog nauwelijks is uitgedacht. Dat was

en is best spannend', vertelt Maaïke. Hanneke: 'En toch hebben we er altijd vertrouwen in gehad. Niet alleen de jongeren maar ook onze leidinggevenden en de gemeente waren van begin af aan enthousiast'.

Dat wordt beaamd door beleidsmedewerker cultuur in Alkmaar, Sacha Zuiderduin. 'We zagen al snel de niche en SPOT is inmiddels niet meer weg te denken. Dat het meerwaarde heeft is geen vraag, wel hoe we het willen verduurzamen en uitbreiden. In onze cultuurvisie is de verbinding met maatschappelijk welzijn een belangrijker pijler. Momenteel biedt de brede SPUK vanuit het GALA (Gezond en Actief Leven Akkoord) uitkomst, maar je wilt het eigenlijk structureel borgen, ook op het niveau van interventies'.

Daarbij mag het unieke van SPOT – de lage drempel voor jongeren – niet verloren gaan. Daar is iedereen het over eens. 'Binnenkomen via indicaties zou de doodsteek zijn', bezweert Maaïke. 'Jongeren komen juist naar de activiteiten van SPOT omdat niets verplicht is. Het enige wat ze hoeven te doen is een appje sturen. Verder geen papierwerk, lange wachtlijsten of behandelplannen, alleen hun eigen motivatie en ideeën, waar de kunstdocenten op aansluiten'.

Onconventionele aanpak

Natuurlijk zijn dingen soms best spannend, zoals de relatie met de leerplicht. SPOT is ook open op momenten dat andere jongeren op school zitten. 'Daarom is goed contact met leerplichtambtenaren belangrijk. Die kijken hier met interesse naar en passen maatwerk toe. Ook zij zien dat het een aanvulling is op bestaand onderwijs- en zorgaanbod, zowel regulier als speciaal', stelt gemeentelijk onderwijsmedewerker, Marit Dekker. Inmiddels benaderen zorgcoördinatoren SPOT als zij inzitten over specifieke jongeren, bijvoorbeeld of ze na vakantie wel weer op school komen. Maaïke: 'Wie lang thuis zit, ervaart een schoolgebouw als best eng. 's Ochtends opstaan voor iets leuks – creatief bezig zijn, iets wat bij hen past – is dan net het zetje om ook weer naar school te gaan'.

'SPOT is inmiddels niet meer weg te denken.'

En de veiligheid? 'Ook hier hebben we wel incidenten. Maar we leggen de verantwoordelijkheid zoveel mogelijk bij de groep zelf. Als er iets gebeurt dan praten we het uit. Laatst waren er sigaretten van een meisje gestolen. In plaats van direct de dader aan te pakken, hebben we het meisje in de groep laten vertellen wat de diefstal het met haar deed. Daarna was het snel opgelost'.

De kracht van SPOT zit juist in die onconventionele aanpak. Fouten maken mag, benadrukt Maaïke. 'Kunst is daarom voor deze groep zo geschikt. Falen en opnieuw beginnen hoort bij kunst maken. Deze jongeren hebben vaak negatieve ervaringen opgedaan. Hier krijgen ze mee dat dit voor je ontwikkeling in de kunsten er gewoon bij hoort'.

Ook voor de kunstdocenten bij Artiance was SPOT even wennen. Hanneke: 'Hun professionele kwaliteit maakt dat jongeren boven zichzelf uit stijgen. En tegelijk zullen deze docenten altijd moeten meebewegen met de jongeren. Niemand hier heeft het over psychische kwetsbaarheid, dat is nooit de insteek. Maar het speelt op de achtergrond wel mee. De docenten moeten leren daarmee om te gaan'.



Van links naar rechts: Hanneke Vries, Maaïke Mathot, Marit Dekker en Sacha Zuiderduin

De initiatiefnemers zien de creatieve verbinding tussen domeinen als de sleutel van het succes. 'En dat vindt niet achter de bureautafels plaats, maar door goed te luisteren en kijken wat er onder mensen speelt', aldus Hanneke. 'Als we niet echt naar de jongeren hadden geluisterd was dit nooit gelukt. Vasthouden aan dát uitgangspunt is het belangrijkste om door te gaan. De rest volgt dan vanzelf wel'.

Ondersteuning

Hadden ze achteraf meer ondersteuning kunnen gebruiken bij het opzetten van een dergelijk initiatief? Het is even stil. 'Het belangrijkste is toch dat we ons gesteund weten, zowel binnen de eigen organisaties als bij de gemeente', zegt Maaïke. 'Collega's dragen dezelfde visie uit en als het nodig is kan ik hen bellen'. Dat op elkaar kunnen bouwen, ook als GGZ NHN en Artiance, is inderdaad cruciaal, vult Hanneke aan: 'We zijn dit met z'n allen aangegaan, open en nieuwsgierig. We respecteerden elkaars inbreng en expertise, maar spraken van begin af aan dezelfde taal. Bij twijfel of vragen kunnen we bij elkaar terecht. Verder haal ik m'n support vooral bij de docenten, in wie ik alle vertrouwen heb. Wel is hulp nodig om dit uit te breiden, bijvoorbeeld naar de docentenopleidingen kunst en cultuur. Dat ligt buiten onze scope'.

'Als we niet echt naar de jongeren hadden geluisterd was dit nooit gelukt.'

SPOT is voor vier jaar gefinancierd vanuit het Fonds voor Cultuurparticipatie, met de eerste twee jaar een aanvulling vanuit de brede SPUK. Dat het ook daarna nog bestaat, daar twijfelt niemand aan. Het project spreekt tot ieders verbeelding en werkt ook elders inspirerend. 'Ik heb nog nooit zo vaak wethouders over de vloer gezien. Aan belangstelling, ook vanuit andere gemeenten, geen gebrek', constateert Maaïke.

Kunst en cultuur als 'medicijn'

Voor zover ze weten bestaat het nog in geen andere gemeente: de Amsterdamse kunstbemiddelaars. Dat zijn professionele kunstbeoefenaars (vaak docenten) die inwoners met psychosomatische klachten via kunst en cultuur een duwtje in de rug geven. Hoe werkt het en wat zijn de uitdagingen?



Amsterdam

Welzijn op Recept

In 2016 startte het initiatief 'Welzijn op Recept' in Amsterdam. Inwoners die eenzaam of somber zijn, te maken hebben met stress of niet-medisch verklaarbare hoofd- en rugpijn kunnen er terecht na een doorverwijzing van eerstelijnsprofessionals. Een welzijnscoach helpt hen op weg om hun welzijn te vergroten: het huis weer uit, iets leuks ondernemen. Het werd een groot succes.

'In 2019 is het aanbod verrijkt met kunst en cultuur', vertelt gemeentelijk projectleider Ester Tas. 'Dat begon als pilot 'Kunst op Recept' in Oost. Maar de resultaten waren zo beloftevol dat het is ondergebracht bij Welzijn op Recept. Dat is een krachtig merk en herkenbaar voor de doorverwijzers'.

Amsterdam kent inmiddels acht kunstbemiddelaars in verschillende stadsdelen. Daarnaast zijn er in Oost en binnenkort Nieuw-West speciale inloopteliërs voor allerlei kunstzinnige activiteiten zoals muziek, dans en schilderen. Ester: 'De behoefte is groot, ook in Noord loopt inmiddels een aanvraag. Eigenlijk gunnen we ieder stadsdeel wel een inloopteliër'.



Kunstbemiddelaars in de wijk

De term 'kunstbemiddelaar' is heel bewust gekozen', vult Marike Soeterik aan. Zij is stedelijk projectleider Kunst en Cultuur binnen Welzijn op Recept bij de Amsterdamse welzijnsorganisatie Dynamo. 'Het geeft precies aan wat ze doen: ze helpen mensen door een passende cursus, training of andere activiteit voor ze te vinden om hun weggestopte of onontdekte kunsttalenten naar boven te halen. Deelnemers bloeien er vaak helemaal van op'.

Een van de kunstbemiddelaars is Willemijn Voerman, zelf kunstenaar en docent beeldende vorming en woonachtig in Nieuw-West, wat ook haar werkgebied is. Ze is goed op de hoogte van alles wat er in haar wijk speelt. Eerder was ze cultuurcoach op scholen in het kader van gelijke kansen. 'In Nieuw-West is 30% stadspashouder en 60% niet in Nederland geboren. Veel mensen weten niet wat er allemaal mogelijk is in de wijk. Haar inbedding in de wijk – een voorwaarde voor alle kunstbemiddelaars – helpt enorm. Dagelijks koppelt ze mensen die via doorverwijzingen op haar pad komen aan het beschikbare kunstaanbod.

Kunstbemiddeling verschilt in intentie van de activiteiten die plaatsvinden in de sociale basis. 'Creatieve activiteiten in de sociale basis hebben vooral het doel dat mensen elkaar laagdrempelig kunnen ontmoeten en iets leuks doen in hun buurt. De kunstbemiddelaars zoeken iets wat echt bij deze mensen past en waar ze zich creatief en kunstzinnig verder in kunnen ontwikkelen', aldus Ester.

'Soms helpt het mensen nog verder op de rit.'

Passende cursussen

Waar moeten we dan aan denken? Willemijn: 'Laatst waren er 2 dames die de taal niet goed machtig zijn. Ze waren al door een welzijnscoach aan elkaar gekoppeld. Beiden bleken een goed schildertalent te hebben en maken nu de mooiste schilderijen. Iemand anders was gestopt met medicatie en had moeite zijn bed uit te komen. We vonden een passende cursus bij het Rijksmuseum zodat hij de gewenningsperiode door wist te komen'. Soms helpt het mensen nog verder op de rit. 'Iemand die al een tijd nauwelijks aan

het maatschappelijk leven deelnam en in het verleden percussie speelde, geeft na bemiddeling nu hierin vrijwillig les op school'.

Te weinig structureel

Het succes neemt niet weg dat er nog veel uitdagingen zijn. Marike: 'Onze norm ligt hoog, met kwalitatief hoogstaand aanbod en zo min mogelijk wachttijden. Maar vaak is het nog best zoeken naar een geschikte plek in de buurt. Iemand van 90 die iets met keramiek heeft wil je niet aan de andere kant van de stad een cursus laten volgen'.

Daar komt volgens Ester bij dat het beleidsmatig nogal gescheiden werelden zijn. 'Kunst, welzijn, zorg, het wordt allemaal vanuit verschillende gemeentelijke afdelingen aangestuurd. Momenteel betalen we de kunstarrangementen van Welzijn op recept hoofdzakelijk uit de SPUK-GALA-gelden, maar die zijn tijdelijk en dus niet duurzaam. Oneerbiedig gezegd is het



Links Marike Soeterik, rechts Willemijn Voerman

achter de schermen best houtje-touwtje georganiseerd. Eigenlijk zou je willen dat dit type doorverwijzingen op dezelfde wijze financiële dekking krijgt als andere doorverwijzingen. Dat er dus structureel zorggeld beschikbaar is voor kunst- en cultuuractiviteiten. Maar daarvoor is de schaal voor dit type doorverwijzingen op dit moment te klein’.

Eigenaarschap

Het komt er dus op aan de meerwaarde aan te tonen. ‘Enerzijds lukt dat steeds beter via allerlei monitors. We kunnen het nut echt wel duidelijk maken. Anderzijds is het niet de exacte wetenschap waar men vaak om vraagt. Dat blijft een spagaat’, verzucht Ester.

Wat betreft de ervaren steun voor het initiatief blijft het daarom een beetje dubbel. Inhoudelijk vindt het initiatief overal een enthousiast onthaal, maar de manier waarop het georganiseerd en geborgd is, kan beter. Eigenlijk is niemand echt eigenaar, is de gezamenlijke constatering. ‘Idealiter willen we toe naar structurele financiering en in elk stadsdeel een inloopatelier’, zegt Marike. Mensen kunnen dan eenvoudig verschillende stappen doorlopen. Via eerstelijnsdoorverwijzers rustig komen snuffelen bij het inloopatelier, waar de kunstbemiddelaar hen vervolgens begeleidt naar een passende kunstactiviteit daar of elders in de wijk. ‘Want het is meer dan: hier staan tien schilderezels, ga maar aan de slag. We zoeken echt naar wat past bij iemands talent’.

Docenten informeren

Een ander aandachtspunt is de voorbereiding van de docenten. Mensen die worden doorverwezen en aansluiten bij een cursus, mengen zich met Amsterdammers zonder doorverwijzing. Dat gaat vaak goed, maar soms kan het nuttig zijn dat de desbetreffende kunstdocent iets weet van de (psychosomatische) achtergrond van de persoon. ‘Daar zijn geen algemene richtlijnen voor te geven’, zegt Marike. ‘Te veel info willen en mogen we niet geven. Maar als de cursist vanwege zijn of haar klachten niet alles continu kan bijwonen, is het nodig dat de docent daarvan op de hoogte is. Het is iets om per situatie en altijd in overleg met de cursist te bepalen. In zijn algemeenheid kunnen we de docenten hier wel meer op voorbereiden’.

Op de kaart

Het kunstonderdeel van Welzijn op Recept staat al met al goed op de kaart in de gemeente Amsterdam. Letterlijk zelfs, want de kunstbemiddelaars vullen

met elkaar een digitale kaart met alle kunst- en cultuuractiviteiten die voor deze doelgroep passend zijn. En dat er nu via de SPUK GALA geld gaat naar creatieve activiteiten is echt een doorbraak. Nu de structurele borging in de toekomst nog.

Kunst aan huis brengt creativiteit en verbinding

Het idee kwam op tijdens de voorbereiding van de Kom Erbij Week, een week met allerlei activiteiten om ontmoeting en verbinding te stimuleren. Kunnen we kunst en cultuur niet letterlijk naar de mensen toebrengen, gewoon in de vertrouwde eigen huiskamer? Vandaaruit groeide het project 'Kunst aan de Keukentafel', bedoeld voor mensen die na tegenslag in het leven aansluiting zoeken bij een (vroegere) passie en daarin allerlei drempels ervaren.



Gorinchem



Het gesprek vindt plaats in het stadhuis van Gorinchem. Aan tafel zitten welzijnscoach Jopie Venderbos, beleidsmedewerker sociaal domein Sanne van Driel en cultuurcoach Raija de Hoog. Al snel blijkt dat het succes van het project mede te danken is het aan het samenspel tussen deze drie. 'In juni 2023 zijn we in Gorinchem met Welzijn op Recept begonnen', vertelt Jopie. 'Dat gaat om verwijzingen vanuit de eerste lijn van mensen met licht psychosociale klachten. Al snel heb je dan gesprekken over hun talenten en hobby's waar ze door hun situatie niet meer aan toekomen: muziek, dans, tekenen, noem maar op'.

Leren van andere gemeenten

Een krap jaar later, in mei 2024, was er een voorbereidingsbijeenkomst voor de Kom Erbij Week, met allerlei partijen in de stad. Daar was ook cultuurcoach Raija aanwezig. 'Eigenlijk ben ik eerder een cultuurmakelaar. Ik leg allerlei verbindingen, tussen culturele organisaties onderling, maar ook met scholen en verzorgingshuizen. Na die brainstormbijeenkomst ben ik gaan rondneuzen op het internet. Daar stuitte ik op Kunst aan de Keukentafelprojecten in Maastricht en het oosten van het land, en dat sprak gelijk aan.'

Ze nam contact op met beleidsmedewerker Sanne die haar koppelde aan welzijnscoach Jopie. Deze was meteen enthousiast. Terwijl Raija en Jopie het concept verder uitwerkten zocht Sanne de financiering erbij. Sanne: 'Het mooie is dat het goed aansluit bij het integrale beleid dat we vanaf 2019 voeren, met veel innovatieve verbindingen tussen domeinen. We konden het betalen uit de brede SPUK die samenhangt met het GALA'. Eind september 2024 werden de eerste kunstenaars uit het netwerk van Raija gekoppeld aan potentiële deelnemers uit de Welzijn op Receptlijst van Jopie.

Op elkaar afstappen

Het klinkt allemaal eenvoudig en misschien is dat ook wel zo. Het past in elk geval bij Gorinchem dat als stad met 38.000 inwoners tamelijk overzichtelijk is, maar tegelijk niet onder wil doen bij collega-steden met grootstedelijke ambities. Sanne: 'Het bruist in de stad van activiteiten, niet alleen culturele maar ook op gebied van sport, zorg en welzijn. Dat zit ook wel in het DNA van Gorinchem. De drive van een grote stad, maar met de sfeer en netwerken van een kleine'. Raija: 'Cultureel is er veel te doen, mede omdat partners elkaar makkelijk weten te vinden. Dit komt samen in het platform [Gorinchem inspireert](#)'.



Van links naar rechts: welzijnscoach Jopie Venderbos, cultuurcoach Raija de Hoog en beleidsmedewerker sociaal domein Sanne van Driel.

Die laagdrempelige houding van op elkaar afstappen is terug te zien in de uitwerking van dit project. Zo kende Raija muzikliefhebber Niels in eerste instantie via de Primera en wist ze dat hij wel wat meer met zijn passie wilde doen. Het bleek een prima combinatie met een 89-jarige vrouw die vroeger veel met muziek en dans deed, maar vanwege een tinnitusandoening van haar man daar jarenlang niet aan toe was gekomen. Na contact tussen Jopie en Raija is Niels met zijn JBL (een draagbare speaker) naar haar toe gegaan en het klikte meteen. De vrouw bloeit helemaal op nu muziek de stilte thuis heeft doorbroken. Binnenkort schaft ze haar eigen JBL aan.

'Het bruist in de stad van activiteiten, niet alleen culturele maar ook op gebied van sport, zorg en welzijn.'

Doorwerking naar meer participatie

Inmiddels zijn bij Kunst aan de Keukentafel acht kunstenaars betrokken die bij 19 mensen thuis komen. Daarbij gaat het steeds om het vinden van de juiste match. Omdat Jopie van iedereen die in aanmerking komt voor Welzijn op Recept (zo'n 180 personen) wel het 'rugzakje' kent, kan ze bij Raija duidelijk aangeven wie welke behoefte heeft. Ondanks enige terughoudendheid bij de deelnemers – het zijn vaak mensen met de nodige schroom – leidt dat vrijwel altijd tot iets moois. Jopie: 'Een doorverwijzing betrof een jongen die moeite had met contact, maar wel van muziek houdt. De bezoeken van de kunstenaar aan huis was de opstap om samen met de kunstenaar ook een muziekvoorstelling in theater 't Pand bij te wonen'.

Die follow-up is ook precies de bedoeling. In principe komen kunstenaars drie keer bij mensen langs, met als inzet dat er iets beklijft. Vaak hebben mensen aan dat zetje al genoeg. Jopie: 'Een voormalig pianiste had als gevolg van een trauma de toetsen al jaren niet meer bespeeld. De kunstenaar aan huis heeft haar geholpen letterlijk de piano weer aan te raken en nu is ze weer aan het spelen. Aan ons vertelde ze enthousiast dat ze niet wist dat ze het nog in zich had. Ook de kunstenaars ervaren het als verrijkend. Niet iedereen kan na drie bezoeken het overigens zelf weer oppakken. Als deelnemers daaraan behoefte hebben bestaat de mogelijkheid dat de kunstenaar hen een vierde

keer begeleidt naar een meer structurele activiteit, een koor of theater of dansschool bijvoorbeeld’.

Borging en ondersteuning

Kunst aan de Keukentafel laat zien dat interne krachtenbundeling tot meerwaarde leidt. Wat daarbij helpt is dat niet alleen Sanne als beleidsmedewerker maar ook Jopie als welzijns- en Raija als cultuurcoach in dienst zijn van de gemeente. Dat is vrij uniek, historisch zo gegroeid en zorgt voor korte lijntjes. Raija: ‘Voor vergunningen stap je zo naar een collega. Ook mensen van het vrijwilligers- en mantelzorgsteunpunt werken bij de gemeente. Het maakt het geheel duurzamer en minder kwetsbaar’.

Waar kunnen ze zelf terecht voor ondersteuning? Jopie: ‘Voor Welzijn op Recept zijn er diverse landelijke trainingen. Dat hielp in de beginfase zeker. Ook heb ik in de regio voldoende contacten. Voor Kunst aan de Keukentafel is het meer pionieren en kijkt de regio eerder naar ons dan andersom’. ‘Op mijn beurt klop ik regelmatig aan bij het [Kunstgebouw](#), het provinciale steunpunt kunst en cultuur’, vult Raija aan.

Toenemende doorverwijzingen

Alle drie vertrouwen ze erop dat het project de komende tijd blijft bestaan, al zien ze met lede ogen het ravijnjaar tegemoet. Duurzame borging is nog niet geregeld. Het weerhoudt hen niet om voortvarend door te gaan. Jopie: ‘Het aantal doorverwijzingen blijft groeien. Contacthouden met de eerste lijn zoals huisartsen is daarbij belangrijk. Als we iets organiseren zie je het aantal verzoeken direct toenemen’. Die informele contactlegging in hun eigen netwerken, dat is aan de initiatiefnemers wel besteed. Aan hen zal het niet liggen.

‘Het aantal doorverwijzingen blijft groeien.’

'Een onsje welzijn is een kilo minder zorg'

Als welzijnscoördinator Pauline van der Zee van Zorggroep Oude en Nieuwe Land het woonzorgcentrum Hof van Smeden in Emmeloord binnenloopt, komt er gelijk een inwonster met rollator op haar af. 'Wanneer gaan we weer dansen?' Het contact is warm en enthousiast. En Pauline heeft goed nieuws: binnenkort wordt de zaal weer verbouwd tot dans- en theatervloer.



Noord-
Oostpolder



'Langer, Leuker, Leven met Cultuur', zo heet het initiatief. Rob Bredewout, coördinator bij Cultuurbedrijf Noordoostpolder over het ontstaan: 'Zo'n vijf jaar geleden is er onder het motto 'ken je inwoner' een denktank gevormd vanuit onder andere de Flevomeer Bibliotheek, welzijnsorganisatie Carrefour, Zorggroep Oude en Nieuwe Land, woningcorporatie Mercatus en GGD Flevoland over wat er leeft onder de bevolking. Hoe zijn we als gemeente samengesteld? En wat hebben mensen de komende tijd nodig? Vergrijzing kwam daar als speerpunt naar voren, met cultuur als mogelijkheid om daar iets in te betekenen. Cultuur helpt letterlijk om mensen langer aangenamer te laten leven'.

Gezond Actief Leven Akkoord (GALA) als doorbraak

De start bleek lastig en op een gegeven moment liep het zelfs vast op een gebrek aan middelen en een teveel aan regelgeving. De komst van GALA ([Gezond en Actief Leven Akkoord](#)) bleek de trigger om de vastgelopen ideeën nieuw leven in te blazen. Rob: 'Tegelijk hadden we onze ideeën verder ontwikkeld. Lange tijd was onze focus binnen het Muzisch Centrum (een onderdeel van Cultuurbedrijf) gericht op cultuureducatie op scholen en op vrijetijdsbesteding. De laatste tijd hebben we de beweging naar het sociaal

domein gemaakt, omdat we zien dat het meerwaarde heeft voor inwoners. Met deze nieuwe doelgroep versterken we de maatschappelijke betekenis van onze producten’.

Die meerwaarde blijkt wel uit de inmiddels vele activiteiten in de woonzorgcentra en in de verpleeg- en buurthuizen. Met ‘Tunes van toen’ gaan inwoners los op allerlei liedjes van vroeger, compleet met attributen uit de oude doos. Ook is er een ‘workshoptheater’ waar een professionele regisseuse hen helpt de planken op te gaan. ‘Eerst is het nog wat onwennig natuurlijk, maar zodra ze een hoedje op hebben, zijn ze opeens bakker of politieagent’. Een workshop beeldende vorming biedt bewoners de gelegenheid de mooiste creaties te maken: kettingen, poppetjes, sierraden. ‘En ondertussen komen de verhalen los. Van vroeger, van vergeten hobby’s, van wat hen bezighoudt. Er wordt gelachen en geleefd’.

‘Samen bereik je meer dan in je eentje, is mijn motto.’

Samen bereik je meer

Een drijvende kracht achter dit alles is Pauline, werkzaam voor Zorggroep Oude en Nieuwe Land, waar ze onder meer vijf locaties onder haar hoede heeft. Haar dagelijks werk bestaat uit verbinden en samen met partners activiteiten faciliteren en organiseren om ouderen vitaal te houden. Aan ideeën en contacten heeft ze geen gebrek. Ze is afkomstig uit het bedrijfsleven en krijgt veel voor elkaar. ‘Veel wat ik doe valt onder ‘een professioneel praatje maken’. Want samen bereik je meer dan in je eentje, is mijn motto’.

En dat blijkt. De ene na de andere activiteit zet ze op. Naast dans- en zangmiddagen ook een silent disco, een instant-camping op het naastgelegen grasveld – ‘alleen al het ruiken van het gras haalt bij mensen herinneringen naar boven’ – en een wasstraat voor rollators, rolstoelen en scootmobielen. ‘De gemeente leverde de pionnen, een autowasserij de sponsen en het schoonmaken gebeurde door leerlingen van de school vlakbij. Zo ontstaat een happening waar ouderen zichtbaar van opbloeien’.

Dansperformance

Voor de Zorggroep Oude en Nieuwe Land waar ze werkt, is de inzet op cultuur een bewuste keuze. ‘We zien dat het werkt. Een onsje welzijn is een kilo minder zorg. Het prikkelt mensen tot creativiteit. Als voorbeeld noemt ze een oude dame in een rolstoel die vroeger professioneel danseres was. ‘De eerste keer zei ze dat ze het niet meer in zich had. Maar uiteindelijk zette ze vanuit haar rolstoel een schitterende dansperformance neer’. Of neem de man die in het verleden marktmeester was. ‘Hij was aanvankelijk wat teruggetrokken, maar voert nu het hoogste woord en noemt zich lid van de activiteitencommissie’.

Succesfactoren

Waar zit de sleutel tot succes? Allereerst in luisteren naar de mensen zelf, wat zij willen, zeggen Rob en Pauline. De tijd is voorbij dat je een bingo organiseert en dat was het dan. Ken je inwoner, is een blijvende bezigheid. Daarnaast speelt kennis over het menselijk brein mee. Rob: ‘Bij mij heeft hoogleraar neuropsychologie Erik Scherder de ogen geopend: prikkeling, bewegen en activiteit, het is essentieel om vitaal te blijven’. Wat verder helpt zijn de korte lijnen tussen zorg, cultuur en gemeente, alsook de positieve basishouding van de gemeente om cultuur breed in te zetten. En tot slot natuurlijk de mogelijkheid van GALA waardoor het ging lopen. ‘Je wilt niet weten hoe lastig het is om op andere manieren geld te krijgen’, verzucht Rob.

‘De sleutel tot is luisteren naar de mensen zelf.’

Laagdrempelig

Beleidsmedewerker sociaal domein Rianne Klein Hulse werkt bij de gemeente Noordoostpolder en beaamt de positieve kracht van GALA en de directe contacten: ‘De door GALA vrij inzetbare middelen bleken een laagdrempelige manier om deze mooie activiteiten mogelijk te maken. In de aanvraag naar het rijk hebben we bewust aangegeven dat we met cultuur breed op welzijn en gezondheid inzetten. Daarnaast zijn de lijntjes met onze samenwerkingspartners kort. Alles wordt natuurlijk netjes verantwoord, maar we weten elkaar makkelijk te vinden’.

Op de vraag of er op andere meer structurele wijze geld beschikbaar kan komen, antwoorden alle drie dat dat lastig is. Het hele systeem is zo ingericht dat alles vanuit kokers gelabeld is. Vrij besteedbaar geld is er nauwelijks. Hun eigen inzet is dan weliswaar financieel geborgd, een nieuwe activiteit kost altijd iets extra's. Pauline: 'Ik heb bijvoorbeeld diverse plannen rondom specifiek mannenactiviteiten, daar is echt behoefte aan. Maar dat kost wel geld'. Alle drie houden ze dan ook de adem in met oog op het verloop van GALA en de naderende financiële tekorten van gemeenten.



Van links naar rechts: Pauline van der Zee, Rob Bredewout en Rianne Klein Hulse.

Samen gezond

Tegelijk lijkt de inhoudelijke beweging niet te stoppen. Rianne: 'Als gemeente denken we na op welke wijze we een vervolg kunnen geven aan de activiteiten die vanuit GALA zijn gestart. Ook werken we aan een herijkte versie van ons cultuurbeleid, de Cultuuragenda, met een duidelijke verbinding tussen cultuur, welzijn en gezondheid. Langer, Leuker, Leven met Cultuur is een ontwikkeling die aansluit bij de vooruitstrevende visies van onze cultuurpartners, waaronder Cultuurbedrijf Noordoostpolder'.

Die verbinding tussen domeinen met cultuur als positieve kracht is ook terug te zien in andere initiatieven. Zo is er 'Muziek in de portiek', mede bedoeld voor onderlinge ontmoeting tussen inwoners en de aanpak van eenzaamheid. Overal in Emmeloord vinden dan activiteiten plaats met muziek, dans en korte voorstellingen: in en voor het huis, op pleintjes, onder de carport en in de buurthuizen. Mensen die elkaar nooit ontmoeten, vinden elkaar. Rob: 'Het borduurt voort op 'Gluren bij de burens', dat vooral in grotere steden plaatsvindt'. 'Maar wij begonnen in coronatijd, dus in huis was toen niet aan de orde. Bovendien is de drempel buiten lager. En je ziet hele buurten bruisen'.

Blikopener

Een derde initiatief is het project Blikopener. Rianne: 'Een groep inwoners met een fysieke beperking klopte aan bij onze welzijnsorganisatie. Al snel was een toegankelijkheidspanel gevormd dat het bewustzijn over toegankelijkheidsdrempels wilde vergroten. Met Cultuurbedrijf Noordoostpolder is toen een theatervoorstelling ontworpen die op ludieke maar serieuze wijze in beeld bracht wat er allemaal letterlijk in de weg staat: loszittende tegels, paaltjes op niet-logische plekken, geparkeerde fietsen op de stoep, et cetera. Ook hier bleek theater als medium zeer geschikt om het denken over welzijn en inclusie te stimuleren. En het is nog leuk ook'.

Klankbord en acquisitie

Wat hebben ze nodig om voort te gaan? 'Geld!', noemen ze lachend maar ook serieus in koor. En inderdaad: de locaties, de creativiteit en de menskracht zijn wel aanwezig, evenals de verschillende klankbordmogelijkheden zoals het provinciaal cultuurexpertisecentrum [FLECK](#), en [Wel in Flevoland](#), het provinciale platform positieve gezondheid. 'Misschien biedt een specifieke fondsenacquisiteur nog uitkomst', oppert Rob aan het eind.

Jongeren voelen zich gezien en gehoord in Open Studio's

Het is een bijdrage aan de oplossing van het jeugdhulpvraagstuk. Maar noem het geen hulp of zorg, want dan ben je ze kwijt. In verschillende wijken en dorpen in de gemeente Groningen kunnen jongeren terecht bij open studio's. Om muziek te maken, of voor dans en beeldende kunst. Ze voelen zich er thuis en hebben het tussendoor over zaken die hen bezighouden.

Groningen



We zijn te gast bij STU33 in het wijkcentrum Het Dok in de Groningse wijk Lewenborg. Er is een eetcafé, een loket voor burgerzaken, bibliotheek, welzijnsinformatiepunt, een jeugdsoos en een grote podiumruimte. En dus ook een Open Studio voor muziek met daarbij een 'opnameboothstudio'. Drie keer per week, op woensdag, donderdag en vrijdag leven jongeren zich uit in rap op beats. Ze maken hun eigen teksten en zetten die met hulp van een studiobegeleider om in creatieve performances. Inmiddels zijn er negen van dit type studio's in en om Groningen, elk met hun eigen sfeer, doelgroep en kunstvormen.

Van inspiratie naar plan

'We werden getriggerd door hoe Alkmaar dat met SPOT Artiance aanpakte', vertelt Annemarie van der Molen, beleidsmedewerker cultuur bij de gemeente Groningen. 'Zij bieden ondersteuning aan jongeren via cultuur in plaats van behandeling of specialistische hulp. Niet lang daarna kwam staatssecretaris Uslu met de Impuls jongerencultuur, een SPUK aan 40 grote gemeenten om iets aan de coronagevolgen te doen. Vervolgens zijn we naar ons 'huis van de amateurkunst' VRIJDAG gegaan om met een plan te komen'.

‘Ons cultuuraanbod staat in principe open voor iedereen’, gaat programmamanager Inez van de Kimmenade van VRIJDAG verder. ‘Maar het interessante van deze vraag was hoe we cultuur nog meer van de inwoners en dan speciaal de jongeren konden laten zijn. Ons aanbod was wel toegankelijk, maar was het ook van henzelf?’

Omdat de betrokken wethouders het geld wilden inzetten in wijken met zichtbare jeugdproblematiek werd de [basismonitor, Kompas van Groningen](#) geraadpleegd. Waar hadden jongeren behoefte aan? Wat hield hen bezig? Sommigen bleken zich in te laten met zogeheten ‘drillrap’. Dat kon toch positiever was de gedachte, ook onder de jongeren zelf. Vandaaruit zijn diverse studio’s opgezet die aansluiten bij wat jongeren zelf willen. In de wijken Lewenborg, Paddepoel, Hoogkerk en Beijum is dat muziek met eigen beats en rapskills. In Vinkhuizen en de Wijert techniek, gaming, beeldende kunst en fantasy, in Haren en Ten Boer beeldende kunst, en in het centrum van de stad een theaterstudio en een dans- en muziekstudio.

Laagdrempelig

Het is voor jongeren bij uitstek een mogelijkheid om iets van zichzelf te laten zien en zich te ontwikkelen. Jongerenwerker Milan Knops: ‘De kracht van de studio’s is de laagdrempeligheid en dat jongeren worden aangesproken op wat ze wél kunnen. Een aantal jongeren hier kom ik ook elders tegen in casusoverleggen. Daar zijn het jongeren met gedragsproblemen, terwijl ik dan kan melden dat ze echt wat in hun mars hebben. En als ze hier zijn, zijn ze in elk geval niet op straat, of erger, in de criminaliteit.’

‘Het is voor jongeren bij uitstek een mogelijkheid om iets van zichzelf te laten zien en zich te ontwikkelen.’

De dragers zijn voor hem de muziekprofessionals die de jongeren begeleiden en hun taal spreken. Een van hen is de 25-jarige Hessel Stoer, pianist en artiest, en opgeleid aan zowel het conservatorium als de Hanzehogeschool, waar hij voor zijn Master Social Work onderzoek doet naar de impact van deze Open Studio’s. Hessel: ‘Het is heerlijk om met de jongeren rapnummers te

maken over hun besognes en dromen. Om samen in die flow te komen en het beste uit jezelf te halen. We geven hen zoveel mogelijk vertrouwen. Sommigen halen zelf de sleutels op om buiten formele openingstijden wat te maken’.



Van links naar rechts: Inez van de Kimmenade, programmamanager bij VRIJDAG, Hessel Stoer, muzikant, en Annemarie van der Molen, beleidsmedewerker Cultuur bij de gemeente Groningen.

Positieve benadering

Wat zowel Hessel als Milan opvalt is dat jongeren gevoelig zijn voor hoe ze worden benaderd. Formeel is Milan in dienst van welzijnsorganisatie Wij Groningen. ‘Maar ik dring beter tot hen door via de studio. Sommige jongeren hebben een slechte associatie bij het Wij team, omdat ze dan denken aan hulpverlening’.

Om die positieve benadering was het precies de betrokken wethouders te doen. Naast de wethouder cultuur Kirsten de Wrede wordt het project

gesteund door de wethouder jeugd Manouska Molema. Sterker, ze zet een deel van het jeugdhulpbudget hiervoor in. Tot en met 2026 zijn de studio's daarmee met de genoemde SPUK en diverse gebiedsmiddelen gedekt. Misschien dat het initiatief daarna uit het jeugd- en welzijnsbudget kan worden bekostigd. Inez: 'Het draagt overduidelijk bij aan jongerenwelzijn, maar we moeten dat wel hard kunnen maken. Vandaar dat we de impact ook laten onderzoeken door [OIS Groningen](#)'.

Vanuit zijn betrokkenheid bij het onderzoek (overigens niet voor zijn eigen studio) kan Hessel al wat eerste uitkomsten delen uit zijn gesprekken met jongeren. 'Jongeren ervaren de studio's als een zeer veilige omgeving. Op school, in de wijk of op voetbal moeten ze altijd presteren, hier mogen ze zijn wie ze zijn. Ook het contact met de studiobegeleiders benoemen ze als positief'. Inez vult aan: 'Dat is het mooie aan cultuur: fouten maken mag, sterker het hoort er bij. Mede daardoor ontwikkel je je'.

It takes a village

Gaat dan alles van een leien dakje? 'Het blijven jongeren hè', nuanceert Milan. 'We hebben de groep bewust gesplitst in één voor 12 tot 15-jarigen en één voor 15 tot 18 jaar. En soms moeten we grenzen stellen of maatregelen nemen. Toen de sfeer net even te grimmig werd zijn we bijvoorbeeld gaan werken met reserveringen. Verder is iedereen welkom, maar we gaan niet lopen rotzooien.' 'Inderdaad', vult Hessel aan. 'En drugs of alcohol komen er niet in'.

'Jongeren ervaren de studio's als een zeer veilige omgeving.'

Aanvankelijk probeerden ze de opvoedkundige kant en de muzikale talentontwikkeling te scheiden tussen de jongerenwerker en de studiobegeleider, maar dat bleek niet te werken. 'Als jongerenwerker ben je dan de politieagent, terwijl je ook als studiobegeleider iemand gewoon moet kunnen aanspreken op zijn gedrag', verklaart Milan. Niets voor niets luidt het spreekwoord 'it takes a village to raise a child'. Als back-up kunnen ze voor vragen over gedrag terecht bij iemand van Lentis, onder meer tijdens intervisies voor iedereen die bij de Open Studio's betrokken is.

Juist door die kleine gedragscorrecties leren jongeren veel. Annemarie: 'Sommigen hebben van huis uit weinig meegekregen. Ze leren hier gesprekken voeren, gedachten uiten, sociale contacten opbouwen of gewoon onder mensen zijn'. Hessel: 'We krijgen dat ook terug van hun ouders, die hun kinderen sociaal enorm zien groeien en dat persoonlijk of op de Instagrampagina van de studio laten weten'.

Toekomst

Werkt dit ook voor jongeren die momenteel in jeugdhulptrajecten zitten? Inez: 'Het gekke is dat doorverwijzingen via een indicatie niet werken, dat is al eens geprobeerd maar was geen succes. Jeugdhulp kan het effect zijn, maar is niet het doel. Dan komen ze met een label binnen, terwijl zij – en wij – dat juist niet willen. De kracht zit erin om met een open blik gezien te worden en je kunstzinnig in een veilige ontmoetingsplek onder elkaar te kunnen uiten'. Wel zou Inez de samenwerking met de welzijn- en zorgorganisaties iets meer willen formaliseren. 'Alles is nu nog informeel en daardoor kwetsbaar voor de toekomst, er mogen best wat meer afspraken komen.'

Dat cultuurwaarde heeft voor het welzijn van jongeren, is voor alle geïnterviewden evident. En dat ook het Groninger college dit inziets hartstikke belangrijk. Nu nog een duurzame borging, waarbij ze hopen dat het lopend onderzoek door OIS Groningen daarvoor de onderbouwing gaat geven.

Pionieren en verdiepen. Cultuur en zorg komen steeds meer bij elkaar

Zie je eenmaal de betekenis van cultuur voor welzijn en zorg, dan kun je niet meer terug. Zo ervaren ze dat in elk geval in Houten, waar gemeente en cultuur-, welzijn- en zorginstellingen elkaar gemakkelijk weten te vinden. En gelukkig maar. Want de meerwaarde van de onderlinge kruisbestuiving is groot. Voor mensen met een zorgbehoefte, voor hun naasten en voor de grote beweging van zorg naar welzijn en gezondheid.



Houten



‘Kunst en cultuur brengt dichterbij’ heet het 4-jarige project. En dat past goed bij de gemeente Houten, legt Remke Perk-Jansen van welzijnsorganisatie vanHouten&co uit. ‘Houten is een echte fietsstad, je kunt alles eenvoudig bereiken. En dat geldt eigenlijk ook sociaal. We weten elkaar als inwoners en professionals snel te vinden. Ook dit project heeft een prettige nabijheid’.

Gemeentelijk beleidsmedewerker cultuur Julia Terlunen: ‘Het is een dorp met stadse voorzieningen, in een aantal decennia gegroeid van 5.000 naar 50.000 inwoners. Maar dat dorpse, nabije karakter is er nog steeds’. Het sterk sociaal weefsel uit zich onder andere in een grote betrokkenheid van veelal hoogopgeleide inwoners, vult Simone Gijben, werkzaam bij theater Aan de Slinger, aan: ‘Inwoners zijn erg eager om mee te doen. Ik heb dat nergens anders zo gezien. Ons theater heeft zelfs wachtlijsten om als vrijwilliger de rol van gastvrouw/heer te vervullen’.

Die betrokkenheid komt bij het project Kunst en cultuur brengt dichterbij goed van pas. Het project maakt het mogelijk om vier jaar al ontwikkelend te experimenteren met het inzetten van kunst en cultuur voor mensen met een

zorgbehoefte. Concreet gaat het om drie doelgroepen: jonge mensen met dementie, ouderen met somatische klachten, en ouderen met dementie die gebruikmaken van dagbesteding. Allen zijn verbonden aan Houtense locaties van zorginstelling ZorgSpectrum.

Andere Ogen, Andere Blik

De kiem van het project lag in 2021 toen Houten van het Fonds voor Cultuurparticipatie de prijs kreeg voor 'Age Friendly Cultural City'. Het fonds was onder de indruk van de vernieuwende manier om kunst en cultuur voor mensen boven de 65 aan te bieden.

De prijs gaf een boost aan de toch al nauwe samenwerking tussen theater, gemeente en welzijn- en zorgorganisaties, vertelt Else Koolmees, samen met Simone vanuit theater Aan de Slinger projectleider voor Kunst en cultuur brengt dichterbij. 'In 2023 organiseerde Pra Muziektheater onder het motto [Andere Ogen, Andere Blik](#) een aantal muziek- en dansvoorstellingen met inwoners van het Haltna Huis (een locatie van ZorgSpectrum), waarbij medewerkers, vrijwilligers en professionele kunstenaars betrokken waren. Het was voor iedereen een fantastische ervaring. Een aanwezige vertelde dat hij zijn jeugdvriend, die al jong dementie heeft, plots van een kant zag die hij helemaal niet van hem kende. Het dansen bracht iets verrassend nieuws naar boven. Niet alleen de doelgroep genoot, ook hun aanwezige verwanten. Het was een volledig gelijkwaardig samenspel'.

'Het was voor iedereen een fantastische ervaring.'

Duurzame verandering

Inmiddels is de creatieve interactie tussen welzijn, zorg en cultuur niet meer weg te denken in Houten. Door hun enthousiaste en effectieve inzet heeft het Fonds voor Cultuurparticipatie een bedrag van € 400.000 voor vier jaar beschikbaar gesteld (eindigend in 2028) voor de verdere doorontwikkeling van de samenwerking. Vanuit verschillende andere bijdragen en subsidies loopt dat op tot het dubbele, waaruit alle activiteiten, cursussen en (lokale) kunstenaars worden betaald. Het project kent daarbij drie speerpunten: 1. Het



Van links naar rechts: Remke Perk-Jansen, Else Koolmees, Julia Terlunen.

blijven organiseren van creatief cultuuraanbod binnen de zorg; 2. Het borgen van deze nieuwe benadering via coaching en kennisoverdracht; en 3. Het verkennen van een duurzame financiering met oog op de toekomst.

'Die duurzame verandering is cruciaal', legt Simone uit. 'We willen wegblijven van louter activiteiten organiseren'. Else: 'Die reflex is in zorg en op scholen waar we komen, nog veel aanwezig. Dan zeggen medewerkers: 'Leuk dat jullie iets organiseren, dan kunnen wij iets anders doen'. Maar dat is het laatste wat we willen! Het gaat er juist om dat zorgmedewerkers ervaren wat het met mensen doet en dat vervolgens ook zelf gaan toepassen, niet alleen hier maar ook elders waar ZorgSpectrum actief is'.

Om die reden is coaching essentieel, zoals onder meer gebeurt bij de activiteit *Timeslips*, een manier om vanuit foto's al associërend verhalen bij mensen los te krijgen. Else: 'Die methode hebben we zorgmedewerkers aangeleerd. Het is weer een stapje van louter medische zorg naar brede welzijn. Onze droom is dat kunst en creativiteit vast onderdeel worden van het DNA van zorgorganisaties en zo structureel bijdragen aan de transitieopgave in de zorg. Die zorg staat sowieso voor een verandering. De ouderen van morgen hebben andere behoeften dan die van gisteren'.



Open naar de samenleving

Een ander illustratief voorbeeld is het [lichtkunstfestival Vonk](#) dat tweejaarlijks wordt georganiseerd. Naast veel andere activiteiten worden tijdens deze editie op de toren van het gemeentehuis levenslichtverhalen geprojecteerd, onder meer van mensen met dementie. Simone: 'Inwoners van het zorgcentrum hebben die verhalen creatief in beeld gebracht met ecoline en collages en kunnen ze 's avonds op de toren bewonderen. En dit naast de bijdragen van professionele kunstenaars'.

Het met elkaar toewerken naar een publieke performance, klein of groot, is sowieso een beproefde werkwijze. Dat kunnen dans- en muziekvoorstellingen zijn, maar ook dus digitale videokunst en audiovisuele ervaringen. En iedereen is erbij betrokken: kunstenaars, welzijnsmedewerkers, ondernemers, gemeente, vrijwilligers. 'We noemen dat het Houtens model, die intensieve samenwerking en het eenvoudig op elkaar afstappen', vertelt Julia Terlunen. 'We zoeken continu de verbinding op, ook met collega's binnen de gemeente van andere domeinen, en benutten zo kansen vanuit bijvoorbeeld de SPUK GALA. Remke: 'En bij alles gaat het om betrokkenheid van onderop. Daarbij helpt dat ik sinds kort, naast deelname aan dit project, ook opbouwwerker bij van Houten&co ben geworden'.

Speeddates

Om dat laagdrempelig contact te stimuleren organiseert Julia vanuit de gemeente samen met Cultuurmakelaar Bea Nederhoff, aangesteld vanuit de BRC (Brede Regeling Combinatiefunctionaris), regelmatig speeddates, een soort open spreekuur waar iedereen, van professionals tot belangstellende inwoners, hun vragen of ideeën kwijt kunnen. De aanloop ernaartoe is groot. Wat verder helpt is de missie van theater Aan de Slinger: 'We noemen ons een huis voor iedereen en dat zijn we ook echt', verklaart Simone. 'De foyer is altijd open. We hebben veel contact met de school en het zorgcentrum hiertegenover. En als er in de zomer geen professionele voorstellingen zijn, is het theater open voor amateurbeoefening. Ze krijgen dan gewoon dezelfde behandeling, inclusief ticketsysteem, catering en garderobe'.

'We noemen ons een huis voor iedereen.'

Pionieren en verdiepen

Hoe ziet de komende tijd eruit? Else: 'We gaan vooral uitproberen wat werkt en welke disciplines aanslaan. Inmiddels weten we dat beweging, verhalen maken en muziek sterke elementen zijn. Dat gaan we verder ontwikkelen. Het project biedt ons ruggensteun om te pionieren en te verdiepen, maar wel zo dat het later ook bekijft'.

Een blijvende uitdaging daarbij is het overbruggen van cultuurverschillen tussen organisaties, die er vanzelfsprekend ook zijn. 'Achteraf had ik de wereld van zorgorganisaties wel beter willen kennen. Het is echt een andere werkelijkheid, met protocollen, indicaties en afgebakende verantwoordelijkheden. Vanuit kunst en cultuur pakken we de dingen wat sneller en meer organisch op. Die verschillen moet je wel kennen', constateert Else.

Blijvende aandacht

Dat LKCA en de VNG via deze artikelenreeks er aandacht aan besteedt, wordt zeer gewaardeerd. Julia: 'Je bent lokaal toch mede afhankelijk van politieke wil of (tijdelijke) subsidies. Dan is het mooi dat jullie als landelijke partijen ervoor zorgen dat het onderwerp blijvende aandacht krijgt. En fijn dat we ook als middelgrote gemeente in de spotlight staan'.

Geïnterviewde personen

Alkmaar

Sacha Zuiderduin, Hanneke Vries, Maaïke Mathot, Marit Dekker

Amsterdam

Marieke Soeterik, Ester Tas, Willemijn Voerman

Gorinchem

Jopie Venderbos, Raija de Hoog, Sanne van Driel

Noordoostpolder

Rianne Klein Hulse, Rob Bredewout, Pauline van der Zee- Geijteman

Groningen

Annemarie van der Molen, Inez van de Kimmenade, Hessel Stoer, Milan Knops

Houten

Julia Terlunen, Else Koolmees, Simone Gijben, Remke Perk-Jansen

Literatuurlijst

Fancourt, D., & Finn, S. (2019). *What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review*. World Health Organization. Regional Office for Europe.

Goossens, L., Neele, A., & Burggraaff, W. (2025). *Kennissynthese cultuurbeoefening op school en in de vrije tijd Een verzameling van elf jaar Nederlands onderzoek*. LKCA.

LKCA. (2025, 26 september). *Kennisdossier Cultuur en eenzaamheid*. Geraadpleegd op 9 oktober 2025, van <https://www.lkca.nl/artikel/cultuur-en-eenzaamheid/?n=samenwerken>

Praatplaat en gesprekscanvas *Sociaal domein*

Praatplaat en gesprekscanvas *Zorg- en welzijnsorganisatie*

Praatplaat en gesprekscanvas *Amateurkunstvereniging*

Praatplaat en gesprekscanvas *Lokale of regionale cultuurstelling*

Marinelli, C. (2022). *No Limits! Versterk de veerkracht van jongeren met cultuur*. LKCA.

Poll, J., & Janse, A. (2025). *Vijf jaar samen cultuur maken. Bereik, resultaten en lessen van het Programma Cultuurparticipatie 2020-2024*. LKCA.

Poll, J., Notten, N., De Kleijn, M., Faber, P., Herschoe, L., & Kommers, M.-J. (2023). *Kunst als (ver)wondermiddel. Over de inzet van actieve cultuurparticipatie voor Positieve Gezondheid in de eerstelijnszorg*. LKCA.

Van Dijk, A., Groeneboer, J., & Poll, J. (2023). *Krachten bundelen in cultuur, zorg en welzijn. Dilemma's en oplossingen bij samenwerken over sectorgrenzen heen*. LKCA.

<https://www.lkca.nl>, met daarop kennisdossiers over oa:

- Gemeentelijk Beleid voor Cultuurbeoefening
- Culturele Leerecosystemen
- Cultuur en Werken in de Wijk

Colofon

Interviews

Fenna van Hout, Rienk Janssens (VNG), Lindy van den Boomen, Merit de Valk (LKCA)

Tekst

Rienk Janssens

Foto's

HowCom, behalve die op pagina 18 (Nienke Maat) en op pagina 23 (foto naar ontwerp van Lotte Zuiddwijk)



**Vereniging van
Nederlandse Gemeenten**

Nassaulaan 12
2514 JS Den Haag
+31 70 373 83 93

info@vng.nl

november 2025